

Cesta k prvnímu českému památkovému zákonu

Michal Novotný, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta

KLÍČOVÁ SLOVA

kulturní dědictví – památková péče – památkové právo – zákon o kulturních památkách – památkový seznam – Zdeněk Wirth

KEY WORDS

cultural heritage – heritage conservation – heritage law – cultural monument act – list of monuments – Zdeněk Wirth

THE PROCESS OF PREPARATION OF THE FIRST CZECH HERITAGE ACT

The paper follows the process of preparation of the first Czech cultural heritage act from the end of the 40's of 20th century to 17 April 1958, when the National Assembly approved Act 22/1958 Col., on cultural heritage. The documents of the process mean a valuable source tracing back the concepts, interests and arguments of the stakeholders: heritage workers, politicians, state officials and other people. The item in focus is chiefly the transformation of the notion of cultural heritage in legislatives as well as the issue of independent position of cultural heritage institutes within the system of the state administration – all that in the context of the previous (pre-war) legislative efforts. When compared with the proposals of pre-war acts (primarily with so called Paleček's plan from 1934) a cardinal question of evaluation of the Czech cultural heritage continuity arises. Although the communist regime dissociated itself verbally from the "capitalist" cultural heritage preservation practice, even in the new conditions the ideological continuity was carried on to a certain extent mainly owing to the personage of Zdeněk Wirth.

Dne 17. dubna 1958 přijalo Národní shromáždění Československé republiky zákon o kulturních památkách.¹¹ Byl to první předpis, který v českých zemích komplexně upravil ochranu značné části hmotného kulturního dědictví. Výsledné podobě památkového zákona předcházela složitý legislativní proces počínající na konci čtyřicátých let předložením prvních pokusů návrhů zákona a pokračující s přestávkami až do roku 1958. Legislativní proces je poměrně dobře archivně doložen.¹² Dokumenty vztahující se k tomuto procesu, především texty návrhů zákonů, důvodové zprávy vysvětlující tyto návrhy a připomínky k těmto návrhům umožňují identifikovat nejdůležitější témata památkové péče té doby a skýtají cenný zdroj poznání představ, zájmů a argumentace zainteresovaných stran: památkářů, politiků, státních úředníků a dalších osob. Interaktivní proces formování textu památkového zákona zaznamenaný v těchto dokumentech vypovídá o specifickém vztahu státu a památkové péče možná daleko více než čtení výsledné podoby zákona. Nutno ovšem hned na začátku upozornit na omezený okruh zúčastněných subjektů v tomto procesu: až na výjimky se soustředil na státní úřady a vybrané instituce, zcela pak chybí jakýkoli občanský prvek.¹³

Při vědomí poměrně dlouhé tradice české památkové péče doprovázené již od konce 19. století snahou o její zákonné zakotvení se vtírá otázka recepce této tradice v procesu formování zákona o kulturních památkách. Lze najít mezi návrhy zákonů z padesátých let styčné body s legislativními pokusy zformulovanými ve třicátých letech? Otázka (nejen právní) kontinuity české památkové péče je vlastně otázkou kontinuity tehdejší společnosti s předválečným vývojem. Následující řádky nemají ambice odpovědět na tuto otázku vyčerpávajícím způsobem, ale spíše seznámit s legislativními pokusy předcházejícími přijetí zákona o kulturních památkách a zaměřit svoji pozornost na několik aspektů této kontinuity: na definování právního pojmu památka a na otázku zachování odborností a nezávislosti památkových institucí.

Dobový tisk interpretoval přijetí zákona o kulturních památkách jako splnění snu českých ochránců památek. Narážel tím na skutečnost, že část vzdělané veřejnosti zájímající se o památky pociťovala již dlouho absenci památkového zákona jako nedostatek. Již kolem roku 1900 panovalo přesvědčení, že existence právního předpisu na ochranu památek, stejně tak jako přírodních výtvorů, je znakem kulturní vyspělosti národa.¹⁴ V požadavku na státní regulaci zacházení s památkami nacházeli mnozí souznění památkářské ideje se socialismem, který pro ně představoval protiklad k egoistickému kapitalismu, ať už jeho prosazení spojovali s revolucí (William Morris v Anglii) či postupným uskutečňováním pokroku (George Dehio v Německu, Alois Riegl v Rakousku). Ve všech zemích museli podporovatelé pokrokové památkářské ideje zohledňovat odpor k omezování nedotknutelných vlastnických práv.

V českých zemích zaznělo volání po památkovém zákoně již v devadesátých letech 19. století v souvislosti s legislativní snahou Ústřední komise pro umělecké a historické památky,¹⁵ ustanovené v roce 1850 ve Vídni, upravit ochranu památek pro všechny země rakouské části habsburské monarchie (uherská část monarchie disponovala od roku 1881

1 | Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, Sbirka zákonů Republiky československé, částka 8 ze dne 3. 5. 1958.

2 | Národní archiv v Praze: fond Úřadu předsednictva vlády, fond Ministerstva školství a kultury, fond Státní památkové správy, a oddělení dokumentace Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky; fond Zdeňka Wirtha.

3 | Sporadickou zmínku o zamýšlené anketě, „*kteřá má přinést úrodné popudy a doplňky z širší veřejnosti*“, přináší Zdeněk Wirth až roku 1957. – Zdeněk Wirth, *Osnova zákona o kulturních památkách, museích a galeriích*, *Kultura X*, 1957, č. 7, s. 3.

4 | Například František Zuman v úvodu přednášky George Dehia zmiňuje potřebu památkového zákona a odkazuje na české snahy poslance Adámka roku 1892. – Jiří Gottfried Dehio, *Ochrana a zachování památek*, *Časopis společnosti přátel starožitností českých XIV*, 1906, s. 55.

5 | Tento název užívala komise od roku 1873.

6 | Souhrnně o tom například: Otto Placht – František Havelka, *Příručka školské a osvětové správy*, Praha 1934, s. 1614.

vlastním památkovým zákonem).¹⁶¹ Centralistickým snahám vídeňské administrativy odpovídaly před světovou válkou úvahy českých obhájců památek o přijetí zemského zákona.¹⁷¹ Především vznik samostatného československého státu vzbudil v otázce přijetí památkového zákona velká očekávání: Zdeněk Wirth, český historik umění, vysoký úředník Ministerstva školství a národní osvěty, a zároveň velký propagátor konzervativního přístupu Aloise Riegla, již v roce 1918 připravil a následující rok předložil návrh zákona o vyvlastnění movitých památek předhistorických, historických a uměleckých, který byl sice pochopitelným výkřikem doby vzedmutého nadšení při budování státu, ovšem radikální zásahy do soukromého vlastnictví (rozsáhlé znárodnění širokého spektra památek) jej činily politicky neprůchodným.¹⁸¹ Ani pozdější návrhy památkového zákona připravované od poloviny dvacátých let Wirthovým osvětovým odborem Ministerstva kultury a národní osvěty nedošly úspěchu. Sporadicky prezentovala absenci památkového zákona v rámci stranického hašteření jako handicap státu i část politické reprezentace.¹⁹¹

Nezbytnost památkového zákona spatřovali zastánci památek v praktických i v ideových důvodech. Kromě požadavku podložit činnost památkových úřadů právním předpisem zněla naléhavě potřeba definovat základní pojmy památkové péče, především samotný pojem památky, resp. památky chráněné státem. Přijetí zákona spojovali mnozí s vírou v kvalitnější zajištění ochrany památek.¹⁰¹ Absence památkového zákona byla naopak pocítována jako nedokonalost zejména při srovnání s těmi zeměmi, které již památkový předpis přijaly.

Teoretické názory představitelů prvorepublikové památkové péče zprostředkovává objemná Příručka osvětové správy vydaná v roce 1934, reprezentativní publikace Ministerstva školství a národní osvěty, ve které její autoři, zaměstnanci osvětového odboru ministerstva, představili oficiální pohled památkové péče na základní otázky, mimo jiné: co je památka, co je památková péče, co je úlohou památkových úřadů. Památkou dle této příručky byl „*buď movitý či nemovitý předmět (nebo také skupina či soubor takových předmětů), vytvořený lidskou rukou nebo přírodou, buď pomyslný výtvar lidského ducha, a pokud tyto předměty či výtvar mají význam dějinný, umělecký, vědecký nebo kulturní vůbec a pokud jejich zachování je ve veřejném zájmu. Ovšem lze pod pojem památka zahrnout i celé nějaké území, které má tyto charakteristické známky (lokalita, území chráněné).*“¹¹¹ S tímto rieglowským konceptem památky především jako dokumentu o vývoji lidského konání v úzkém vztahu s přírodou pracoval osvětový odbor Ministerstva školství a národní osvěty i při přípravách návrhů památkových zákonů. Vyznával široké vymezení pojmu památky: měly to být nejen výtvary lidské činností a přírodniny, čili věci hmotné nebo celé soubory věcí, ale i věci nehmotné, či celá území – lokality. Základní otázka zákonné definice památky jednoznačně měla být dle Wirthových spolupracovníků řešena uznáním existence památkových hodnot jako specifických kvalit v určitém předmětu či nehmotném výtvaru. Uznání dynamického modelu památkového fondu, který vycházel vstříc „živelnému“ poznávání památkových hodnot, považoval Wirth za pokrokový a lepší než tzv. *classement*, který při posuzování toho, co chránit, preferoval zápis věci do

Obr. 1 Nad dílem akademika Zd. Wirtha, *Zprávy památkové péče* 18, s. 3. Foto: Z. M. Zenger

7 | Karel Klučina, Zákon na ochranu památek umělecko-historických v Rakousku, *Časopis společnosti přátel starožitností českých* XVIII, 1910, s. 84 a násl.

8 | OD ÚDU AV ČR, fond Zdeněk Wirth, karton W-A-173, sv. 3.

9 | „Všude v kulturním světě mají dnes pro tuto ochranu zvláštní zákony, jedině u nás ne. (...) Musíme si zde velmi popláti, abychom tu nestáli v kulturní Evropě jako jediný již stát, který se nestará zákonnou cestou o své památky.“ Poslanec za Československou národní demokracii František Lukavský, Digitální knihovna, NS RČS 1925-1929, Poslanecká sněmovna – stenoprotokoly, 109. schůze, 29. listopadu 1927, <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/109schuz/s109005.htm>, vyhledáno 10. 11. 2016.

10 | George Dehio v přednášce přeložené Františkem Zumanem. – Jiří Gottfried Dehio, *Ochrana a zachování památek, Časopis společnosti přátel starožitností českých* XIV, 1906, s. 58.

11 | Otto Placht – František Havelka (pozn. 6), s. 1613.

památkového seznamu.¹²¹ Druhý z uvedených způsobů (classement) kladl totiž dynamice poznávání památkových hodnot jisté administrativní překážky. Politická realita však prokázala neprůchodnost velkoryse vytyčené množiny chráněných děl nezávislé na státem uznaný seznam památek. Jeden z publikovaných návrhů zákona dokonce na základě předcházejících připomínek ústředních orgánů státní správy nejenže na definici památky zcela rezignoval,¹³¹ ale navíc právě systém zapsaných památek s jistým zmírněním (ve snaze otupit odpor vůči přílišnému zásahu státu do zacházení se soukromým majetkem) akceptoval, když se pokusil diferencovat mezi mírou povinností vlastníků památek zapsaných v „rejstříku památek“ a památek ostatních.¹⁴¹

Přes snahu osvětového odboru Ministerstva školství a osvěty nedošel žádný z návrhů památkového zákona za dobu první republiky k projednání do parlamentu. Důvody lze spatřovat jednak ve velkém odporu politické scény v čele s agrárníky (Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu), ve slabém postavení osvětového odboru v rámci Ministerstva školství a národní osvěty, a v neposlední řadě v nechuti Wirtha a jeho kolegů svolit v této záležitosti ke škodlivým kompromisům.¹⁵¹ Sám Wirth se na jednání rady Klubu Za starou Prahu světil s obavou, zda by přílišná vstřícnost vůči kompromisům neměla za následek zhoršení stávající situace v památkové péči.¹⁶¹

Dokumenty vážící se k přípravě památkového zákona (návrhy zákona, připomínky odborných institucí i správních úřadů) představují cenný zdroj umožňující nahlédnout pozici památkové péče v rámci státního systému a politického fungování státu. Stěžejním dokumentem je tzv. Palečkova osnova, návrh zákona, který v roce 1934 vydalo tiskem Ministerstvo školství a národní osvěty, snad v naději, že tím umožní širokou diskuzi.¹⁷¹ Další varianty návrhů následovaly až do vzniku tzv. druhé republiky. Za dílčí úspěch lze považovat vydání nařízení o archeologických památkách protektorátní vládou v roce 1941.¹⁸¹

V květnu 1945, v počátku poválečného budování republiky, se tak česká státní památková péče ocitla v situaci, která nápadně připomínala stav při vzniku československého státu v roce 1918: komplexní zákonná úprava přes předchozí pokusy neexistovala, přitom však výkon památkové péče zajišťovaly instituce (památkové úřady), které měly k dispozici dílčí předpisy použitelné k ochraně památek.

Zdá se, že tato situace zbavovala otázku přijetí památkového zákona naléhavosti. Mezi ústřední zájem poválečné reprezentace státu patřilo v oblasti hmotného kulturního dědictví převzetí a zajištění opuštěných či znárodněných objektů hradů a zámků (včetně mobiliáře), regulace vývozu movitých uměleckých a historicky cenných předmětů a dále řešení špatného stavebnětechnického stavu vysídlených a zanedbaných historických (převážně) pohraničních měst. Zatímco kompetence k řešení prvního problému získala po různých peripetiích specializovaná instituce, zřízená zákonem o kulturních komisích,¹⁹¹ otázka druhá, tedy regulace vývozu, zůstala dlouho legislativně neřešena, přestože už v červenci 1945 předložila muzejní sekce Sekretariátu Ministerstvu školství

12 | Pojmu „classement“ bylo už důvodově zprávě k návrhu zákona o památkách z roku 1936 (viz dále v textu) použito jako označení systému, který třídí památky dle důležitosti na zapsané a nezapsané (v památkových seznamech, knihách, katalozích, apod.). Matoucí je v tomto směru skutečnost, že zároveň je možné pod tímto pojmem rozumět i další třídění, které nemusí mít nutně právní relevanci. – Martin Rohde, *Theorien und Doktrinen der französischen Denkmalpflege im 19. Jahrhundert und die Rolle der „Société française d'archéologie“ und des „Bulletin monumental“ bei ihrer Entstehung (disertační práce)*, Freiburg 2016, <https://doc.rero.ch/record/261349/files/RohdeM.pdf>, vyhledáno: 14. 1. 2017.

13 | V úvodním § 1 návrh pouze konstatoval, že „památky jsou pod zvláštní ochranou tohoto zákona“. Ministerstvo školství a národní osvěty, *Osnova zákona o památkách*, Praha 1934.

14 | *Ibidem*, § 11 odst. 1 a 2.

15 | Legislativní peripetie návrhů památkového zákona v kontextu prvo-republikové památkové péče zásadním způsobem vylíčil Petr Štoncner. – Petr Štoncner, *Příspěvky k dějinám památkové péče v Československé republice v letech 1918–1938. Část 4. – Snahy o vydání památkového zákona, Zprávy památkové péče 65, č. 3, s. 246–252.*

16 | Zápis z jednání domácí komise rady Klubu Za starou Prahu cituje Kristina Uhlíková. – Kristina Uhlíková, *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878–1939)*, Praha 2010, s. 81.

17 | Ministerstvo školství a národní osvěty, *Osnova zákona o památkách*, Praha 1934.

18 | Vládní nařízení č. 274/1941 Sb. ze dne 12. června 1941, o archeologických památkách, Sbíрка zákonů a nařízení, ročník 1941, částka 91 ze dne 24. 7. 1941.

19 | Zákon č. 137/1946 Sb., o národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku, Sbíрка zákonů republiky Československé, částka 56 z 18. 6. 1946.

a národní osvěty návrh zákona na zajištění uměleckých a historických památek ve formě dodatku k prvorepublikovému nařízení Národního shromáždění z 29. 10. 1918.²⁰¹ Návrh podmiňoval vývoz a převod památek přírodních, historických i uměleckých předchozím souhlasem Ministerstva školství a národní osvěty.

Poslední ze zmíněných otázek, ochrana památkově cenných urbanistických celků, se dočkala legislativního řešení až v roce 1958 v zákoně o kulturních památkách, který zavedl novou kategorii chráněných statků: památkové rezervace.²¹¹ Již dříve, v roce 1950, však vláda schválila koncepci kontinuální desetileté stavební údržby třiceti historických měst vybraných Ministerstvem školství, věd a umění, označených již tehdy jako „rezervace“.²²¹ Ještě dříve, nedlouho po válce, v červenci 1945, předložil požadavky na ochranu historického centra Prahy, s důrazem na urbanistické hodnoty a jejich využití pro současný život, architekt Vilém Lorenc jako člen památkové sekce Sekretariátu.²³¹

Po výše uvedených snahách kodifikovat pravidla pro určitou část kulturního dědictví se na konci padesátých let objevily snahy upravit ochranu části hmotného kulturního dědictví komplexně památkovým zákonem. V této souvislosti je vhodné připomenout, že památkový zákon obvykle naplňuje zejména tyto funkce: deklaruje závazek státu chránit památky z důvodu veřejného zájmu, definuje základní odborné pojmy památkové péče (především co lze považovat za státem chráněnou památku), formuje organizaci památkové péče, určuje pravomoci jednotlivých úřadů a institucí a stanovuje práva a povinnosti občanů včetně sankcí za jejich porušení. Poválečný vývoj v Československu však upřednostnil naplnění těchto funkcí v několika dílčích předpisech ad hoc. Například uznání péče o kulturní dědictví obsahovala tzv. Ústava 9. května, přijata toho dne roku 1948: „Kulturní statky jsou pod ochranou státu. Stát dbá o to, aby byly přístupny všem, a podporuje vědu i umění v zájmu rozvoje národní kultury, pokroku a obecného blahobytu.“ Deklaraci zájmu státu na ochraně kulturního dědictví v předpise nejvyšší právní síly je však třeba do značné míry chápat jako pouhou proklamaci, neboť práva a svobody občanů, které tato ústava zaručovala, stát v následujících letech běžně ignoroval.

Na samém počátku příprav památkového zákona stojí zprávy o přípravě a projednávání „referentského“ památkového zákona v roce 1949 z iniciativy Ministerstva školství, věd a umění, v jehož čele stál od května 1945 Zdeněk Nejedlý, politik, historik, muzikolog a významná osobnost Komunistické strany Československa.²⁴¹ Přátelský vztah Nejedlého umožnil Wirthovi rychlý návrat do státní správy: již v létě roku 1945 se stává Nejedlého poradcem, mezi roky 1947 a 1951 stojí v čele Národní kulturní komise.²⁵¹

Wirth v roce 1957 označuje za autory tohoto návrhu historika architektury Václava Mencla a právníka Karla Jankovce, v té době zaměstnance zmíněného ministerstva.²⁶¹ Text návrhu zákona nechalo ministerstvo několikrát během roku 1949 připomínkovat ostatními ústředními orgány, poprvé 12. dubna 1949. Následující rok však byly práce na něm zastaveny, dle Wirtha kvůli rozhodnutí o „nové správní formě ve státní“.²⁷¹

20 | Sekretariát pro evidenci a záchranu památek písemných, historických, uměleckých a přírodních zřídili společně 11. května 1945 Zemský národní výbor v Praze a Česká národní rada jako speciální útvar, který fungoval při Zemském národním výboru, a který soustředil aktivované památkáře, muzejníky, archiváře. – Dopis Sekretariátu Národnímu zemskému výboru, Národní archiv Praha, fond Státní památková správa, inv. č. 153, karton 50.

21 | Zákon č. 22/1958 Sb., (pozn. 1), § 4.

22 | Usnesení vlády z 99. schůze vlády ze dne 11. 7. 1950. Citováno v: Kutnohorský. *Vlastivědný sborník*, Kutná Hora 2001, s. 58.

23 | Dopis Zemskému národnímu výboru ze dne 20. 7. 1945, Národní archiv Praha, fond Státní památková správa, inv. č. 153, karton 50.

24 | Zdeněk Nejedlý stál v čele Ministerstva školství a národní osvěty od 5. 5. 1945 do 2. 7. 1946 Od 25. 2. 1948 do 28. 2. 1953 vedl ministerstvo školství, věd a umění.

25 | Kristina Uhlíková, Wirth, Zdeněk, in: *Biografický slovník památkové péče*, on-line: <http://previous.npu.cz/biograficky-slovník-pamatkaru-l/wirth-zdenek/>, publikováno: 24.10.2013, vyhledáno: 10. 11. 2016

26 | Zdeněk Wirth (pozn. 3), s. 3.

27 | *Ibidem*, s. 3.

Návrh zákona z 12. dubna 1949 označoval za památku „*hmotné i nehmotné projevy lidstva, jež bez ohledu na dobu svého vzniku mají historický význam jako doklady jeho hospodářské, společenské, umělecké nebo vědecké tvořivosti.*“¹²⁸ Společně s předchozími prvorepublikovými návrhy má poměrně málo, chybí odkaz na přírodní památky, či zmínka o jakékoli vazbě památkové péče na muzejnictví. Archivní památky výslovně z režimu zákona vyjímá. Již tento návrh také počítá se zrušením památkových úřadů a jejich modifikaci na ústav státní památkové péče s odbornou a poradní funkcí.

Zásadní je postoj předkladatelů návrhu zákona k vazbě státem chráněných památek na jejich zápis v soupisu památek. Nejprve zde vyjadřují přesvědčení, že „*účelu zákona (ochrany) lze dosáhnouti zejména též povinným soupisem (evidencí) kulturních památek a tímto způsobem vyřadit ze státní ochrany předměty, které jednak nemají kulturní hodnotu, jednak jejich ochrana není ve veřejném zájmu*“, na druhou stranu přiznávají, že „*provedení soupisu vyžádá si však poměrně dosti dlouhého času. (...) je proto účelno chrániti všechny památky hned, jakmile zákon nabude účinnosti, tedy bez ohledu na to, kdy budou do knihy památek zapsány.*“¹²⁹ Již první z návrhů památkových zákonů tedy nepodmiňuje právní ochranu památek jejich zápisem v seznamu, přičemž ovšem pokládá tento stav za dočasný, do doby vyhotovení příslušného soupisu. Budoucímu seznamu památek přiznává selektivní funkci odbornou („*nemají kulturní hodnotu*“), i politickou („*jejich ochrana není ve veřejném zájmu*“). Provedení soupisu měla usnadnit povinnost hlásit vlastnictví věci, která jeví znaky památky.

Dne 7. září 1949 rozeslalo Ministerstvo školství, věd a umění jinou verzi návrhu zákona, který předběžně projednalo se zástupci nejdůležitějších ministerstev. Strukturou odpovídá návrhu předchozímu, poprvé se v něm však objevuje ochrana městských celků, „*památkových rezervací.*“ Památkovou rezervací měla být „*oblast, jež je mimořádně bohatá stavbami vysoké památkové hodnoty, takže i její ochrana jako celku je ve veřejném zájmu.*“¹³⁰ Návrh časově téměř o rok předjímá zmíněné vládní usnesení z 11. července 1950, kterým vláda rozhodla o zařazení vybraných památkových rezervací do programu desetileté stavební obnovy.¹³¹ Návrh zakotvení ochrany historických celků souvisel s nutností řešit neprodleně špatný stavebnětechnický stav historických měst způsobený předchozí neúdržbou a následnými rozsáhlými majetkovými přesuny (stát se stal vlastníkem většiny bytového fondu). Tento čerstvý impuls se setkal s tradicí české památkové péče, která památkovou hodnotu města jako celku hájila již před válkou.¹³² Nesporná je zásluha Václava Mencla, toho času zaměstnance ministerstva, jehož odborná připravenost a kontakty pomohly uvést myšlenku ochrany měst do praxe.¹³³

Z připomínek k tomuto návrhu vyniká poznámka politického odboru Úřadu předsednictva vlády ze dne 27. října 1949, která označuje předložený návrh za nedostatečný proto, že počítá se soukromým vlastnictvím památek. S odvoláním na požadavek Ústavy, že kulturní statky mají být přístupny všem a s odkazem na citát ministra informací a osvěty Václava Kopeckého: „*Vztáhneme ruku státu vůbec na všechny kulturně-historické památky*“ uvažuje nad nutností všechny státem chráněné památky

28 | Zákon o kulturních památkách z 12. dubna 1949, Národní archiv Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna, sign. 724/1.2, karton 503.

29 | Důvodová zpráva k zákonu o kulturních památkách z 12. dubna 1949, Národní archiv Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna, sign. 724/1.2, karton 503.

30 | Ibidem.

31 | Usnesení vlády (pozn. 22).

32 | Za první republiky dospěli k pochopení města jako uměleckého díla hodného ochrany shodně Zdeněk Wirth i Václav Wagner. Z počínů před první světovou válkou zmiňme návrh Antonína Balšánka z roku 1904 chránit starou Prahu. – Antonín Balšánek, O potřebě zákona na zachování Staré Prahy, *Krásy našeho domova* IV, 1908, s. 15.

33 | Václav Mencl dle vlastních vzpomínek již v květnu 1949 domluvil s náměstkem ministerstva financí finanční zabezpečení ochrany památkových měst. – Václav Mencl, *Ako sme začínali*, in: Kapitoly z dejín pamiatkovej starostlivosti v Slovenskej socialistickej republike, *Pamiatky a príroda*, 1976, č. 2, s. 42.

vyvlastnit. Zároveň navrhuje, aby se návrh zákona projednával souběžně s návrhem muzejního zákona „*kteř by zaručoval vybudování sítě potřebných muzeí, v nichž by byly památky soustředěny*“. Snahu o totální kontrolu nad památkami dokládá i proklamovaná expanze do současné tvorby požadavkem „*chránit současné výtvořy společenského života, které z hlediska budoucnosti jsou, resp. budou kulturními památkami*.“¹³⁴

Po dalších připomínkách vypracovalo ministerstvo školství, věd a umění další návrh, datovaný 27. ledna 1950, který obdobně jako předchozí texty definuje hmotnou kulturní památku široce jako věci, soubory věcí a oblasti, „*kteř mají historický význam, zejména pro původ z doby pravěké, typičnost, vzácnost, stáří, uměleckou hodnotu, dokladovou hodnotu vývoje hospodářského a technického, sociálního a vědeckého, dokladovou hodnotu zájmu člověka o přírodu, pro jinou dokumentární hodnotu nebo pro vztah k významným osobám nebo kulturním hodnotám, výkonům a událostem*.“¹³⁵ Uvedená definice zcela naplňuje koncept památky jako historického dokumentu. Zdeněk Wirth o něco později kvitoval, že soudobá památková legislativa je postavena na zásadách „*stanovených ideovým přerodem thesí Al. Riegla*.“¹³⁶ Vazbu na předválečnou památkovou péči prozrazuje snaha rozšířit péči o památky i na nehmotnou část kulturního dědictví. Kromě hmotných památek tak návrh předpokládá i ochranu národní písně, pořekadla, lidových zvyků a obyčejů, a to tak, že se: „*věnuje péče jejich udržení, že se vhodně propagují, vědecky zaznamenávají a osvětlují tak, aby neupadly v zapomenutí*.“¹³⁷ Na druhou stranu je v tomto návrhu zákona „*anitirieglovsky*“ zdůrazňován význam památek pro národní kulturu.

Typickým dobovým znakem je snaha vyjít vstříc hledání zdroje legitimacy památkové péče inspirací v Sovětském svazu, důvodová zpráva zmiňuje nařízení Rady ministrů SSSR z 14. října 1948 o ochraně kulturních památek.¹³⁸

Po této první fázi aktivita Nejedlého ministerstva na přípravě zákona ustala. Práce na památkovém zákoně se znovu rozjely až v roce 1954, nově pod ministrem Václavem Kopeckým, na Ministerstvu kultury. Šéfovi odboru osvěty Zdislavu Buřivalovi podléhalo i oddělení památkové péče a ochrany přírody, vedené Vlastimilem Vintrem.¹³⁹ Zde se začaly rodit další návrhy památkového zákona, a to jako součást skupiny oborových zákonů: osnova zákona o státní ochraně přírody, o muzeích a galeriích a o státní ochraně kulturních památek, které byly rozeslány k připomínkování dopisem ze dne 8. října 1954.¹⁴⁰

Mezitím však státní památková péče prošla zásadními organizačními změnami: v roce 1951 zrušila vláda nařízením č. 112/1951 Státní památkový úřad a výkon pravomoci v památkové péči (znovu) přenesla na krajské národní výbory.¹⁴¹ Z památkového úřadu vzniklý Státní památkový ústav měl nadále působit jako odborná instituce. Opatřením ministerstva školství a osvěty v roce 1953 vznikla jako reakce na nepřipravenost krajských národních výborů provizorní organizace s názvem Státní památková správa v čele s Miroslavem Burianem, podléhající ministerstvu, která v sobě sloučila Státní památkový ústav, Státní fotomě-

34 | Poznámka politického odboru Úřadu předsednictva vlády ze dne 27. října 1949. – Národní archiv Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna, signatura 724/1.2, karton 503.

35 | Dopis Ministerstva školství, věd a umění ze dne 27. 1. 1950 obsahující osnovu zákona o kulturních památkách, Národní archiv Praha, fond Úřadu předsednictva vlády – běžná spisovna, signatura 1376, karton 1052.

36 | Zdeněk Wirth (pozn. 3), s. 3.

37 | § 30 odst. 1 Osnovy zákona o kulturních památkách z 27. 1. 1950. Dopis Ministerstva školství, věd a umění ze dne 27. 1. 1950 obsahující osnovu zákona o kulturních památkách, Národní archiv Praha, fond Úřadu předsednictva vlády – běžná spisovna, signatura 1376, karton 1052.

38 | Důvodová zpráva Osnovy zákona o kulturních památkách z 27. 1. 1950, Národní archiv Praha, fond Úřadu předsednictva vlády – běžná spisovna, signatura 1376, karton 1052.

39 | Vlastimil Vinter, historik umění, památkář, před příchodem do památkové péče působil v letech 1951–1953 jako ředitel Severočeského muzea v Liberci.

40 | Dopis Ministerstva kultury o rozeslání osnov uvedených zákonů. – Národní archiv Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna, inv. č. 7639, signatura 41.041, karton 3241.

41 | Již 25. 2. 1949 přiznalo vládní nařízení krajským národním výborům výkon památkové péče – nařízení vlády č. 14/1949 Sb., o referátech krajských národních výborů pro školství, osvětu a tělesnou výchovu.

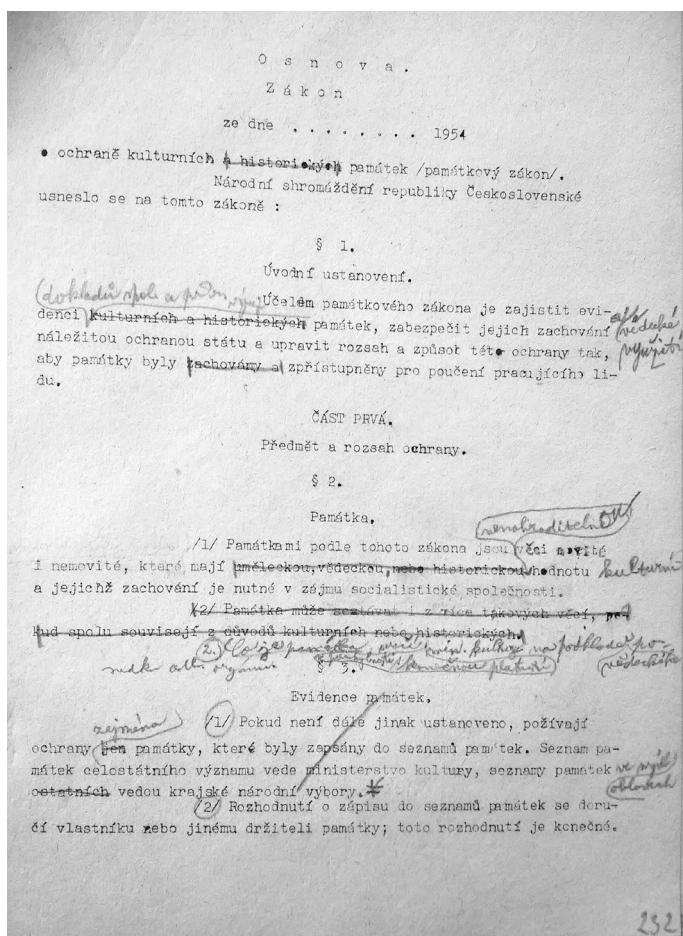
řický ústav a ministerské pracovníky správy státního kulturního majetku. Protože však „zřízení nového orgánu s veřejnoprávní pravomocí mezi ústředním úřadem a krajskými národními výbory nebylo v souladu se strukturou státní správy,“ rozhodlo ministerstvo již roce 1953 řešit organizační podobu „vydáním zákona o kulturních památkách.“^{142]}

Dne 8. října 1954 předložilo Ministerstvo kultury k projednání již připomínkanou verze těchto návrhů.^{143]} Koncept upravit dříve celistvý pojem památky v samostatných zákonech, tedy jako dílo lidských rukou na jedné straně a památky jako výtvar přírody na druhé straně se však objevil už v dřívějších návrzích, které dostala k projednávání vládní muzejní komise. Tvůrci návrhu pod vedením Vintera v úvodu zdůvodňují oddělení právní úpravy přírodních památek od kulturních tím, že vztah přírodních památek k národu není oproti památkám kulturním tak intenzivní, neboť, „sociologický moment u těchto věcí či výtvorů není významný a poněvadž tyto památky nejsou přímým dokladem kulturního života národů.“^{144]} Tato argumentace akcentovala národní aspekt památkové péče, jak vyplývá i z dalších použitých formulací (památky slouží „výchově národní hrdosti a vlastenectví“, apod.). Vyloučení přírodních památek ze zorného úhlu památkové péče dokládá postupující specializaci obou ochranných oborů.

42 | Vlastimil Vinter, Vývoj organizace státní památkové péče v Československu v letech 1945–1960, Zprávy památkové péče 25, č. 9, s. 203.

43 | Dopis Ministerstva kultury z 8. října 1954, Národní archiv Praha, Fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna, inv. č. 7639, signatura 41.041, karton 3241.

44 | Osnova zákona o ochraně kulturních a historických památek, pravděpodobně první ze tří verzí, který byl následně 28. července 1954 zaslán v pozvánce na mimořádnou pracovní poradu pléna vládní muzejní komise. – OD ÚDU AV ČR, fond Zdeněk Wirth, karton W – XL, svazek 2.

Obr. 2 Osnova zákona o ochraně kulturních a historických památek z roku 1954, obsáhle okomentovaná Zdeňkem Wirthem. OD ÚDU AV ČR, fond Zdeněk Wirth, karton W–XL, svazek 2. Foto: autor

Návrh zákona překvapí i mírou proklamovaného obdivu k Sovětskému svazu: „*Díků sovětské armádě je území naší republiky ve středoevropské oblasti teritoriem památkově nejzachovalejším, je v pravém smyslu jedinou velkou kulturní rezervací.*“¹⁴⁵ Ojediněle mezi všemi známými návrhy památkového zákona v této době se objevuje vázanost právní ochrany pouze těch památek, které jsou zapsané v seznamech: „*Pokud není dále jinak ustanoveno, požívají ochrany jen ty památky, které byly zapsány do seznamu památek.*“¹⁴⁶ V dalších verzích tohoto návrhu se již výslovně uvádí a důvodová zpráva zdůrazňuje, že chráněny jsou památky i nezapsané.¹⁴⁷

Ani snaha ministerstva kultury pod Kopeckého vedením nedovedla návrh památkového zákona do zdárného vyústění. Legislativním procesem prošel ze tří zmiňovaných pouze zákon o státní ochraně přírody,¹⁴⁸ v mírně pozměněné podobě rozlišující mezi chráněným přírodním výtvorem a chráněnou přírodní památkou. Použité termíny, včetně například „*státní přírodní rezervace*“ prokazují do jisté míry značné terminologické sepjetí památkové péče a ochrany přírody. Pozoruhodná je při porovnání s památkovým zákonem výrazná akcentace vědeckého základu ochrany přírody.¹⁴⁹

Další vlna zvýšené aktivity na přípravě památkového zákona se odehrála na Ministerstvu školství a kultury, řízeném Františkem Kahudou, dosavadním ministrem školství, kterému přibyla v červnu roku 1956 oblast kultury, osvěty a s ní i památkové péče.¹⁵⁰

Trvalým problémem a zároveň úkolem pro nový památkový zákon zůstávala nutnost vyřešit organizační otázku státní památkové péče, vykonávanou od roku 1953 Státní památkovou správou.

Další novinkou se stal záměr ministerských úředníků upravit komplexně ochranu hmotného kulturního dědictví v jednom zákoně. Připravovaný návrh zákona o kulturních památkách, museích a galeriích měl vtáhnout systém muzeí a galerií do systému státní památkové péče, ovšem způsobem, který ve výsledku představoval pro představitele českého muzejnictví spíše hrozbu podřízení muzejnictví památkové péči. Toto nebezpečí se „muzejníci“ rozhodně snažili během příprav odvrátit. Návrh zákona projednávaný na ministerstvu již od října 1956 předpokládal vytvoření krajských správ státní památkové péče, které by rozhodovaly jak v otázkách spadajících tradičně do památkové péče samotné, tak i do otázek muzejnictví.¹⁵¹

Toto spojení kompetencí památkové péče a muzejnictví (včetně galerií a potažmo ochrany přírody) zcela odmítl archeolog a akademik Jaroslav Böhm, který dopisem za prezidium Československé akademie věd, směřovaném Ministerstvu školství a kultury 8. února 1957 uvedl v několika bodech argumenty proti navrhovanému spojení.¹⁵² Za prvé, cíle památkové péče a muzejnictví jsou odlišné – zatímco památková péče má „*ochranářské poslání za hlavní úkol (...) ve skupině muzeí a galerií je poslání ochranářské toliko jen jednou částí jejich úkolů*“, za druhé, návrh budí obavy z administrativních komplikací („*vznikl by neobyčejně složitý,*

45 | *Ibidem*, důvodová zpráva.

46 | § 3 Osnovy zákona o ochraně kulturních a historických památek, *Ibidem*.

47 | „*Stát poskytuje ochranu všem kulturním památkám, i těm, co nejsou evidovány.*“ Důvodová zpráva k osnově zákona o státní ochraně kulturních památek, dopis Ministerstva kultury 8. října 1954, Národní archiv Praha, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna, inv. č. 7639, signatura 41.041, karton 3241.

48 | Zákon č. 40/1954 Sb., o státní ochraně přírody, Sbirka zákonů Republiky československé, částka 21 ze dne 24. 8. 1956.

49 | „*Ochrana přírody se opírá o vědecký průzkum přirozeného i člověkem ovlivněného dění v přírodě a provádí se v úzké spolupráci s vrcholnými vědeckými institucemi.*“ § 1 odst. 2 citovaného zákona o státní ochraně přírody.

50 | Jiří Knapík – Martin Franc a kolektiv, *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*, Praha 2011, s. 48.

51 | Osnova zákona o kulturních památkách, museích a galeriích, 39. schůze Kolegia Ministerstva školství a kultury, 5. října 1956, kolegie 36–42, Národní archiv Praha, fond Ministerstvo školství a kultury, karton 5.

52 | Dopis Československé akademie věd ze dne 8. února 1957, OD ÚDU AV ČR, fond Zdeněk Wirth, karton 15, svazek 1.

nepřehledný, těžkopádný organismus úřední, který by nemohl odpovědně zvládnout odborník jediného z oborů“), za třetí, obě disciplíny mají již vlastní specializaci („každá sama o sobě vyvolává velmi rozsáhlý soubor otázek a problémů uměleckohistorických a technických s vlastními, odlišnými potřebami vědními, organizačními a administrativními (...). I když připustíme, že jsou některé příbuznosti, po případě styčné body mezi materiálem podléhajícím památkové péči a mezi kulturně a umělecko-historickým materiálem uloženým a studovaným v muzeích a galeriích, přece jsou základní rozdíly mezi oběma skupinami, co do poslání pracovních metod, konzervace, vědeckého výzkumu a vědeckého využití toho nebo onoho materiálu“).^{153]}

Böhm bránil rozplynutí systému muzeí v systému státní památkové péče zdůrazňováním odlišností památkové péče a muzejnictví a dále upozorňoval na třetí plochy mezi památkovou péčí a muzejnictvím: „není možno vázat přemístování památek výhradně na souhlas krajských správ státní památkové péče, poněvadž by tím byl bržděn celostátní zájem i v případech věcně odůvodněných. Takové ustanovení by často mohlo býti na překážku budování a doplňování muzejních a galerijních sbírek celostátního významu.“^{154]}

Z jiného důvodu se kriticky k této verzi zákona postavil i Vilém Lorenc, ředitel Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, který měl z pověření Ústřední správy pro bytovou a občanskou výstavbu zpracovat připomínky k návrhu zákona. V dopise Wirthovi ze dne 26. 1. 1957, s nímž se na společný postup s připomínkováním návrhu zákona zřejmě dohodl, odmítá návrh zákona jako zpátečnický, neboť „celý zákon je nesen do značné míry ještě duchem překonané památkové teorie a praxe a je zaměřen k pasivní ochraně solitérních nejvýznamnějších unikátů“.^{155]}

Dne 19. března 1957 vyhotovilo Ministerstvo kultury a předalo k připomínkování variantu návrhu zákona, která se již velmi blíží jak strukturou, tak obsahem finálnímu textu přijatého zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách.^{156]} Březnový návrh památkového zákona obsahuje již všechny instituty, na kterých spočíval schválený text zákona: kulturní památky, národní kulturní památky, památkové rezervace, ochranná pásma. Zcela vypuštěna byla úprava systému muzeí a galerií, kterým byla uznána autonomie, legislativně vyjádřená samostatným zákonem o museích a galeriích, přijatém v roce 1959.^{157]} Ostatní změny oproti návrhu byly způsobeny především tím, že vláda neuznala původní koncept soustředit výkon památkové péče v odborné organizaci nazvané Ústřední správa státní památkové péče, která by byla podřízena ministerstvu školství a kultury a ředitel jmenován vládou. Namísto toho s konečnou platností přičkla tuto činnost přímo ministerstvu a krajským národním výborům. Stalo se tak ve jménu decentralizace státní správy. Wirth měl k tomuto druhu decentralizace, odepírající památkové péči odbornou samostatnost, dlouhodobé výhrady, které vyjádřil z pozice zakládajícího člena akademie věd. Širší veřejnosti se jej pokusil diplomaticky vyjádřit i v již zmíněném článku v časopise *Kultura*, kde decentralizaci opatrně označuje za jednu z výhod aktuálně předloženého návrhu

53 | Dopis Československé akademie věd ze dne 8. února 1957, OD ÚDU AV ČR, fond Zdeněk Wirth, karton 15, svazek 1.

54 | Ibidem.

55 | Koncept připomínek k zákonu o kulturních památkách, museích a galeriích ze dne 26. 1. 1957, OD ÚDU AV ČR, Fond Zdeněk Wirth, karton 15, svazek 2.

56 | Osnova zákona o kulturních památkách ze dne 19. března 1959, OD ÚDU AV ČR, Fond Zdeněk Wirth, karton 15, svazek 2.

57 | Zákon č. 54/1959 Sb., o museích a galeriích, Sběrka zákonů Republiky československé, částka 22 ze dne 25. 7. 1959.

zákona, s dovětkem, že „tato poslední výhoda organizační mohla by však být s výsledkem uskutečněna teprve po řádném praktickém vyškolení potřebného odborného personálu vědecky vzdělaného.“^{58]} Zaznívá zde stará Wirthova idea „odborného úřadu“, kterou formuloval již před válkou v souvislosti s chystanými legislativními pokusy, když varoval před tím, aby památkovou problematiku převzaly od památkových úřadů obecné úřady veřejné správy. Dle Wirtha „utrpěla by vědecká stránka jejich služby a dříve nebo později bylo by nutno pro tuto část jejich působnosti zřizovati instituce zvláštní.“^{59]}

Finální text zákona o kulturních památkách vypustil nakonec oproti poslední redakci proklamaci o spolupráci s dobrovolnými organizacemi sdružujícími vlastivědné pracovníky. (§ 1 odst. 2). Původní důvodová zpráva k návrhu zákona hlásala, že bude vytvořena Československá vlastivědná společnost se sítí poboček po celé republice. Památková péče měla být vnímána jako bezvýhradně státní záležitost. Ostatně o směřování k tomuto pojetí památkové péče vypovídá i připomínka Ministerstva zemědělství, která kritizovala použití slova „státní“ v názvu návrhu zákona projednávaného v roce 1954: „o státní památkové péči“. V přízvisku „státní“ spatřovalo ministerstvo nepřipustnou možnost, že by mohla existovat i jiná než státní památková péče.^{60]}

58 | Zdeněk Wirth (pozn. 3), s. 3.

59 | Zákon o památkách, připomínkové řízení, dohoda s Ministerstvem vnitra s Ministerstvem unifikací, Praha 24. 2. 1936, Národní archiv Praha, fond Ministerstva školství, inv. č. 1740, karton 3127.

60 | Uvádí Marek Krejčí – Marek Krejčí, Zákon o kulturních památkách, Zprávy památkové péče LIX, 1999, č. 2, s. 71.

Ročník 1958

63

Sbírka zákonů Republiky československé

Částka 8.

Vydána dne 3. května 1958

Cena Kčs 1,—.

OBSAH:

22. Zákon o kulturních památkách.

22

Zákon

ze dne 17. dubna 1958

o kulturních památkách.

Národní shromáždění Republiky československé usneslo se na tomto zákoně:

Část první

§ 1

Úvodní ustanovení

(1) Účelem tohoto zákona je upravit ochranu kulturních památek (dále jen „památky“), jejich využití a péči o ně pro jejich kulturně politický význam tak, aby památky byly zachovány, řádně spravovány, účelně společensky využity a zpřístupněny lidu a staly se tak významnou součástí kulturního a hospodářského života socialistické společnosti.

(2) Památky jsou chráněny státem. Národní výbory plní své úkoly na úseku státní památkové péče nejen činností svých výkonných orgánů, nýbrž také zapojováním širokého aktiva občanů, kteří mohou na tomto úseku úspěšně působit, do stálých i jiných komisí, zřízených pro tento účel.

(3) Je občanskou povinností každého, aby ochraně památek byl nápomocen.

Část druhá

Ochrana památek a péče o ně

Oddíl 1

Předmět ochrany památek

§ 2

Pojem památky

(1) Památkou je kulturní statek, který je dokladem historického vývoje společnosti, jejího umění, techniky, vědy a jiných oborů lidské práce a života, nebo jest jí dochované historické prostředí sídlištních celků a architektonických souborů, anebo věc, která má vztah k významným osobám a událostem dějin a kultury.

(2) Za památku se považuje také soubor kulturních statků a věcí, i když některé z nich nejsou památkami.

(3) V pochybnostech se považuje věc za památku až do rozhodnutí výkonného orgánu krajského národního výboru, který si před rozhodnutím vyžádá posudek Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody (§ 19).

§ 3

Národní kulturní památky

Památky, které tvoří nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa, prohlásuje vláda na návrh ministra školství a kultury za národní kulturní památky. Národní kulturní památky požívají zvýšené ochrany podle dalších ustanovení tohoto zákona.

10

Obr. 3 První stránka zákona č. 22/1058 Sb., o kulturních památkách. Zdroj: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>

Obr. 4 Projev ministra školství a kultury dr. Františka Kahudy k projednání zákona o kulturních památkách v Národním shromáždění dne 17. dubna 1958. Zprávy památkové péče 18, s. 3. Foto: Z. M. Zenger

S konečnou platností tedy zákon přenesl navrhovanou pravomoc ústředního památkového odborného orgánu určit v pochybnosti, zda je věc památkou (rozuměj památkou chráněnou státem) na krajský národní výbor (§ 2 odst. 3), přičemž odbornost rozhodnutí měla být zajištěna předchozím posudkem památkového ústavu.

Legislativní návrhy zpracovávané v rozmezí bezmála deseti let na ministerstvech kultury (pod měnicími se názvy) prozrazují znalost a do značné míry inspiraci teorií předválečné české památkové péče. Na první pohled tato návaznost není příliš zřetelná, neboť její představitelé se od předchozí památkové péče důrazně distancovali, aniž by však zároveň chtěli negovat její dlouhou tradici: „*památková péče má u nás dlouhou tradici. Ale tato tradice vyrůstala ze společenských poměrů, s nimiž jsme se již rozešli.*“⁶¹ Kapitalistickou památkovou péčí označili za pasivní a obrannou, zatímco pokrokové socialistické památkové péči přisoudili aktivní úlohu. Památková péče měla být chápána jako součást osvětové činnosti státu a součástí jeho kulturní politiky. V protikladu ke kapitalistické památkové péči měla být socialistická památková péče řízena vědecky a vykonávána systematicky, na základě marxisticko-leninského učení. Zároveň měla sloužit lidu, což v praxi předpokládalo maximálně možné zpřístupnění památek.

61 | Miroslav Burian, Současný stav a problematika památkové péče, Zprávy památkové péče XVII, 1957, č. 1, str. 1.

Velkými tématy legislativního procesu se stala decentralizace státní správy a absence souhrnného soupisu památek. Zdá se, že právě otázka decentralizace (a s tím spojený problém zařazení památkové péče v systému státní správy) podnítila po roce 1954 znovuobnovení prací na návrhu památkového zákona. Centrálně nařízená decentralizace výkonu památkové péče z památkových úřadů na krajské národní výbory sledovala velkolepou a rovněž centrálně nařízenou decentralizaci československé státní správy probíhající kontinuálně již od konce čtyřicátých let.¹⁶²¹ Její důsledky se významně projevily v institucionálním rozštěpení na odbornou a výkonnou část. Transformace památkového úřadu na památkový ústav znamenala další marginalizaci vlivu této instituce na dění ve společnosti, který započal již ustanovením Národních kulturních komisí, přivlastňující si správu nejvýznamnějších kulturních památek. Sledované návrhy památkových zákonů tento politický trend respektovaly a výsledná podoba zákona o kulturních památkách úlohu národních výborů s odbornou oporou Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody jednoznačně kodifikovala.

62 | Karel Kaplan, *Kronika komunistického Československa*, Praha 2008, s. 11.

Nejvýraznější projev kontinuity s prvorepublikovou památkovou péčí, za kterou tušíme aktivitu zkušenostmi poučeného Zdeňka Wirtha, je konstantní odmítání „classementu“ jako systému vedoucího k ochraně pouze v seznamu zapsaných památek. Legislativní návrhy ctily (až na zmíněnou výjimku) koncept dynamického památkového fondu a zápis památky do seznamu neměl být podmínkou k uznání její ochrany ze strany státu. Tento postoj upíral státu rozhodující slovo při určení, co je památkou. To mělo být otázkou odbornou. Jako náhradu za toto uskromnění je možné považovat zavedení zvláštní kategorie národních kulturních památek, jež prohlašovala vláda z objektů, které již byly součástí „kulturního bohatství národa.“

Skutečné rozhodování o tom, které památce (kterým druhům památek) bude stát věnovat pozornost (a finance), však probíhalo jinde než v zákoně. To je však již jiná otázka.

SUMMARY

THE PROCESS OF PREPARATION OF THE FIRST CZECH HERITAGE ACT

On 17 April 1958 the National Assembly approved the first Czech cultural heritage preservation act (act on cultural heritage). Its preparation took almost ten years (including a few short interruptions). The efforts of Czech cultural heritage preservationists to pilot a legal act that would adjust preservation of cultural heritage reach back to the beginning of the last century. After the independent Czechoslovak state had been established in 1918, the cultural heritage preservation act was prepared by the department of the Ministry of education and national enlightenment under the leadership of the Czech art historian Zdeněk Wirth. None of his proposals were accepted for voting in the Parliament. The approval of the preservation act in 1958 under completely different circumstances could be interpreted by the communist officials as evidence of the progressiveness of the contemporary political establishment and its superiority to egoistic capitalism.

The change of social conditions after the World War II, above all a great concentration of property to the hands of the state as well as their proclaimed will to preserve cultural heritage enabled heritage conservation workers to acquire desired legal tools to protect cultural heritage. An important finding is that the first drafts of the heritage conservation acts relied on a dynamic model of the monument fund, which refuted so called "classement" and which considered the cultural monuments including heritage values to be the sites preserved by the state no matter whether the monuments had been declared or listed onto the list of monuments. Another accomplishment was the fact that historical towns received legal protection through setting up heritage reserves, which started to appear at the time when the first proposal of heritage acts was submitted. Both the facts are in accordance with the ideas of Czech heritage workers before the World War II. It is interesting that on the one hand, the representatives of heritage conservation of the 50's dissociated themselves from the working methods of the pre-war heritage conservation; on the other hand, the heritage conservation legislation took some of the ideas over. Zdeněk Wirth was the person who provided the ideological continuity of heritage conservation. He was involved immensely from the first post-war days and especially in the first half of the 50's influenced substantially the way Czech heritage conservation worked. Not all the ideas of heritage workers were fulfilled. Therefore, it is difficult to assess the degree of continuity of the pre-war and post-war heritage conservation. We can observe a weakening position of the cultural heritage offices within the state administration. At the beginning of the 50's, they were transformed into cultural heritage institutes and the right of decision-making was formally taken over by national committees. The fact means a turn-away from Zdeněk Wirth's pre-war concept of "specialized offices" – he saw an ideal form in a close relation of expert knowledge and decision-making.

Introduction of the heritage law within the category of national cultural monuments meant a new element, which the First Republic heritage conservation had not known.